

КРЕАТИВНОСТ ПОД МИКРОСКОПОМ: РЕФЛЕКСИЈА О КРЕАТИВНОСТИ КРОЗ ПРИЗМУ НАУКЕ

Милица Дробац Павићевић (2020). *Шта је заправо креативност?*

Бања Лука: Имприматур и Филозофски факултет Бања Лука, 24 cm, 251 страна.

Књига истражује људску креативност кроз различите димензије, те је као таква намијењена широкој публици, од стручњака и просвјетно-педагошких радника до заинтересованих лаика. Сам наслов књиге *Шта је заправо креативност?* конструисан у облику питања асоцира на потрагу за дубљим, суштинским разумијевањем креативности. Питање из наслова сугерише да оно што често подразумевамо под креативношћу можда није цијела слика, те позива читаоца да преиспита властите претпоставке и открије шта се „заправо“ крије иза тог појма. Књига представља свеобухватан и истовремено приступачан приказ сложеног појма креативности. Ауторка успјешно спаја теоријска знања из психологије, биологије и педагогије са примјерима из стварног живота, чиме постиже оно што је ријетко у (стручној) литератури – да читаоца не само информише, већ и инспирише. Књига је структурирана у три главне цјелине:

1. *Увод* – у оквиру овог поглавља обрађују се теоријске основе стваралаштва. Кроз анализу историје појма и његовог значења, ауторка уводи читаоца у филозофске и теолошке темеље разумијевања стваралаштва, посебно ослањајући се на мислиоце као што су Анри Бергсон и Николај Берђајев. Затим се обрађују основни појмови, укључујући и оно што стваралаштво није, као и термини који су важни за његово разумијевање, унутрашњи механизми креативног процеса и свакодневна употреба термина који се често погрешно поистовјећују са стваралаштвом. Ауторка поистовјећује стваралаштво са креативношћу, у области психологије стваралаштва.

2. *Теоријес стваралаштва у психологији* – ово поглавље садржи психолошке приступе и савремене теорије стваралаштва, као што су компонентна теорија, теорија инвестирања и концепт *flow*, уз осврт на једну (не)савремену теорију.

3. *Улога образовног система у исцртавању и подстицању стваралаштва* – у фокусу трећег дијела су практични аспекти: како образовни систем може да препозна, развије и подстиче стваралаштво код ученика. Посебна пажња посвећена је улози школе и просвјетних радника, као и конкретним смјерницама и техникама које могу помоћи у стварању подстицајног окружења за развој креативности у образовању.

Монографија о креативности отвара нове видике и приближава феномен стваралаштва читаоцима. Прилазећи овако комплексном појму, ауторка индигенично анализира шта стваралаштво јесте, а онда и шта није. То махом подсећа на књигу Ђура Шушњића *Религија I*, који такође покушава да дефинише веома сложен феномен религије. Наиме, ауторка анализира шта стваралаштво јесте, а онда и шта није, као што Шушњић елаборира шта све религија није, да би напосљетку рекао шта јесте, што подсећа на методу елиминације и апофатичку методу (грч. *apophasis* – негација). Од многобројних дефиниција стваралаштва које су наведене у датој књизи, можда је најбоља дефиниција коју је дао Џејмс Родес: *то је феномен којим особа комуницира неки нови концепт, или она дефиниција која каже да је то производ који исцртава минималне критеријуме да је нов, сврсисходан и корисан*.

Поглавље о еволуцији рода *Хомо* и стваралаштву се може сматрати неуобичајеним. Иако би неко могао закључити да овом сегменту није мјесто у књизи о креативности, он је значајан јер разумијевање биолошког развоја рода *Хомо* показује како су креативне способности, попут рјешавања проблема, симболичког мишљења и стварања алата, биле есенцијалне за преживљавање и еволуцију човјека. Креативност дакле није само културна, већ и биолошка особина укоријењена у нашој врсти. У том смислу, додатне информације које повезују биолошку и психолошку димензију стваралаштва доприносе ширини погледа који књига нуди, као и упућивање на поједине ауторе, попут Јувала Ное Харарија и многих других, што отвара додатне мисаоне правце.

Такође, похвално и испрва уочљиво јесте и терминолошка прилагођеност научних објашњења за стручну и за лаичку јавност, а два најупечатљивија лајтмотивска стуба цијелог рукописа су мит о Сфинги и Платонов мит о пећини, који су веома суптилно укомпоновани у оквиру полемике о стваралаштву.

Посебно се издваја начин на који ауторка користи примјере из природе, биографије познатих научника и нобеловаца како би илустровала различите аспекте креативног мишљења. Управо такви примјери се најлакше завуку у дугорочну меморију и остају као трајна сазнања и подстицаји за даље размишљање.

Најзначајније поглавље за просвјетно-педагошки миље је треће: *Улоја образовној сисџема у исјољавању и јодсџицању сџваралашџива*. Простори за рад (празни прозори за ручно записивање), као и примјери и аналоџије из свакодневног живота, које ауторка често наводи, нпр. сјеме у пустињи које чека кишу (као што идеја чека погодне услове да прерасте у стваралаштво) су иновативни и посебно кресе књигу. На примјер, тек излегли орао, који боравећи девет година у кавезу, претвара се у неспретног ноја, пингвина или кокошку (наш образовни систем 9 година држи дјецу у менталним кавезима...), ту ауторка даје хумористичан закључак – орао на крају поједе кокошку (*Колико јод да је важно да разумијемо како се скидају ланци и како јосџајемо слободни, једнако је важно и како друјима скинуџи ланце и ослободити их. У овом друјом случају, учитијељи и образовни сисџем су најјозванији.* – ауторка). Додатну вриједност књиге чине и бројни увиди из ауторкине професионалне праксе, који књизи дају личну и животну димензију. Упечатљива је анегдота о ученици која је као тему пројекта *НаУм* изабрала моду и стил, зашта је њена менторка нашла да тема није релевантна (*Важно је да се свакој идеји да једнака шанса да заживи. Ово је јосебно важно за образовни сисџем јер је он најјозванији за исјољавање сџваралашџива.* – ауторка). Тај примјер илустративно показује колико је важно препознати и развијати креативни потенцијал и у вези са темама које се на први поглед не уклапају у уобичајене образовне оквире. Књига нам указује на још једно забрињавајуће гледиште: наши наставници су као Сфинге, јер траже искључиво један одговор, често спутавајући дивергентно мишљење. Јасно је да је циљ ауторке креирање школске атмосфере која вреднује машту и стваралаштво, и ослобађа ученике „окова“ и једноличности. Толико се говори о томе, али смо углавном свјесни да је то само слово на папиру, бар засад. Такав систем „окова“ се и даље практикује у вјероватно 80% наших образовних институција (лична процјена). С тим у вези, Универзитет Доња Горица (тзв. балкански Харвард) је један од ријетких универзитета код нас који снажно пропагира машту, интердисциплинарност и креативност, и у складу са тим организује дио наставе. Основно начело овог Универзитета представља Ајнштајнова констатација: „Машта је важнија од знања“. Ова премиса је нит

која се често провлачи кроз књигу. Вриједност књиге препознаје се и у њеном широком, интердисциплинарном приступу, јер осим психолошких аспеката обухвата и погледе из педагогије, филозофије, митологије, умјетности и социологије. Тиме надилази ограничења традиционалних психометријских приступа и доприноси дубљем, културно-научном разумијевању креативности. Ауторка не само да оспорава устаљене представе о креативности – попут романтичарске идеје да је она увијек позитивна и пожељна – већ указује и на њено својство мача са двјема оштрицама, истичући да креативне идеје могу имати и негативне, чак и деструктивне исходе. Такво критичко промишљање је важно јер уноси етичку димензију и покреће питање друштвене одговорности у вези са идеализованом сликом о креативности. У књизи се накратко даје и осврт на везу између вјештачке интелигенције и психологије.

Научни допринос књиге, посебно њеног трећег дијела о систему образовања, не своди се само на теоријско мапирање појма у фокусу, већ се препознаје и у њеној примјењивости у образовној психологији. Ауторка повезује емпиријске увиде са школском праксом, нудећи смјернице за наставнике, родитеље и ученике о начинима подстицања креативног мишљења и стваралачког рада. Тиме књига гради мост између научних истраживања и педагошких потреба, чинећи је релевантном како за истраживаче, тако и за практичаре у образовању. Иако је у основи ријеч о синтетизованом, есејистичко-научном дјелу, а не о јединственом емпиријском истраживању, њена вриједност је најприје у свеобухватности, кохерентности излагања и јасном указивању на празнине у постојећој литератури. Поред тога, Гилфордов списак питања за наставнике из 1973. године оставља снажан утисак – не само као историјски документ, већ и као надахнуће за савремену едукативну праксу.

Умјесто краја, вратимо се на почетак. Посматрано у цјелини, оваква књига треба да обогати личну библиотеку просвјетних радника али и свих креативних ентузијаста и иноватора и да отвори видике и прошири резоновање о феномену стваралаштва. Посебно би требало да подстакне просвјетне раднике да „ослободе умове“ младих нараштаја. Садржај књиге *Шта је заправо креативност?* не само да одговара на питање из наслова, већ и подстиче читаоце да то питање постављају изнова, учећи нас да креативност није искључиво домен умјетности или генијалности, већ капацитет који сви можемо развијати.